

26

α) «Δόσις» κτήματος εἰς ἀσφάλειαν χρέους καὶ σύστασις κολλιᾶς ὑπὲρ τοῦ δοτήρος

β) Ἀντὶ καταβολῆς δόσις

Χάρτης δίφυλλος
0,320×0,2251805 Νοεμβρίου 20 καὶ
1807 Ἰανουαρίου 30
Σίφνος

Ἐνταῦθα πρόκεινται δύο συμβάσεις συναφθεῖσαι κατὰ δύο διάφορα χρονικά σημεία. Εἶναι ὅμως σχετικαὶ πρὸς ἀλλήλας καὶ διὰ τοῦτο ἐγράφησαν ἀμφοτέραι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ φύλλου χάρτου καὶ δὴ ἡ μὲν ἐπὶ τῆς πρώτης, ἡ δὲ ἐπὶ τῆς δευτέρας σελίδος.

Ἡ πρώτη σύμβασις συνήφθη τὴν 20 Νοεμβρίου 1805. Συμβαλλόμενοι εἶναι ὁ κύρ Γιώργης τοῦ γέρω Νικολοῦ καὶ ὁ σιὸρ Γιαννάκης Μπάος. Κατὰ ταύτην ὁ πρῶτος παραχωρεῖ (δίδει, σελ. 4) εἰς τὸν δεῦτερον τὸ εἰς θέσιν «συκίδι» κτῆμά του, περιέχον κυρίως ἐλαιόδενδρα, ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους καὶ συμφωνίας: θὰ τοῦ καταβάλῃ γρόσια χίλια· θὰ τὸν ἔχη μέσα εἰς τὸ κτῆμα ὡς νοικοκύρην ἐφ' ὅσον ζῇ καὶ εἶναι μὲ τὰ καλά του, ἱκανὸς δηλ. νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ τὸ περιποιῇται, ἐκ τῶν εἰσοδημάτων δὲ αὐτὸς θὰ λαμβάνῃ τὰς προσόδους τὰς προερχομένας ἐκ τῆς καλλιιεργείας τῆς γῆς, ἐνῶ τὸ χειμερινὸν εἰσόδημα, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ προερχόμενον ἐκ τῶν ἐλαιοδένδρων, θὰ τὸ διανέμονται ἕξ ἴσου ὁ κύρ Γιώργης καὶ ὁ Γιαννάκης Μπάος· τέλος, ὁ τελευταῖος ὑποχρεοῦται, τοῦ κύρ Γιώργη θανόντος, νὰ τὸν κηδεύσῃ καὶ νὰ τὸν ἐνταφιάσῃ ἰδίαις δαπάναις. Ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς ὁ Γιαννάκης Μπάος κατέβαλε χίλια γρόσια εἰς τὸν κύρ Γιώργην, ὅστις ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν σιὸρ Μπάον τὴν ἀνενόχλητον ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ κτήματος ἔναντι παντὸς συγγενοῦς του καὶ κληρονόμου του, παρόντος ἢ ἀπόντος.

Ἡ δευτέρα σύμβασις συνήφθη ἐν ἔτος καὶ δύο μῆνας περίπου μετὰ τὴν πρώτην, ἥτοι τὴν 20 Ἰανουαρίου 1807. Ὁ Γιαννάκης Μπάος ἐν τῷ μεταξὺ οὐδὲν ἄλλο εἶχε λάβει ἐκ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ κτήματος, πλὴν εἴκοσι καὶ ἕξ πινακίων ἐλαιῶν καὶ ἑνὸς πινακίου σύκων (στίχ. 14 τοῦ β' συμβολαίου), ἐνῶ ὁ κύρ Γιώργης ἔλαβεν ἀνάγκην χρημάτων. Διὰ τοῦτο ἀπηνθύνθη πρὸς τὸν σιὸρ Γιαννάκην Μπάον καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ ὅπως τῷ καταβάλῃ τὰ ἔξοδα τῆς κηδείας (καὶ ταφῆς) του, ἅτινα ὁ τελευταῖος οὗτος ὑπεχρεοῦτο νὰ κάμῃ ἕξ ἰδίων συμφώνως πρὸς τὴν πρώτην συμφωνίαν. Ὄντως, ὁ σιὸρ Μπάος τοῦ τὰ κατέβαλεν. Ἐπειδὴ, ὅμως ταῦτα, προστιθέμενα εἰς τὰ ἤδη καταβληθέντα αὐτῷ χίλια γρόσια, καθὼς καὶ εἰς τὰς καθυστερουμένας καὶ συμπεφωνημένας προσόδους, ὑπερέβαινον τὴν ἀξίαν τοῦ κτήματος, ἣτις εἶχεν ἐκτιμηθῇ ὑπὸ τῶν ἐπισήμων ἐκτιμητῶν (στίχ. 11) εἰς ὀκτακόσια γρόσια, κατὰ τριακόσια πενήκοντα γρόσια, ὁ κύρ Γιώργης μεταβιβάζει πρὸς τὸν Γιαννάκην ἔναντι τοῦ ὅλου χρέους του τὴν ὀριστικὴν κυριότητα τοῦ κτήματος, ἀπαλλάσσων αὐτὸ τοῦ βάρους (ἐγκαργιᾶς, στίχ. 5 τοῦ β' συμβολαίου) τῆς πληρωμῆς τῶν ἐξόδων τῆς κηδείας του. Παρέχει δὲ τὸ δικαίωμα εἰς τὸν Γιαννάκην Μπάον, ὅπως ὑπολογίσῃ τὸ περιπλέον τοῦτο

ποσὸν εἴτε εἰς τὸ ἐμπράγατον βάρος τοῦ κτήματος τούτου, εἴτε ἄλλον οἶονδήποτε κτήματός του, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπεθύμει ὁ σιὸρ Μπάος.

Τὸ πρῶτον συμβόλαιον φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ «παραχώρησιν» ἐκ μέρους τοῦ κῦρ Γιώργη τοῦ γέρω Νικολοῦ πρὸς τὸν σιὸρ Γιαννάκην Μπάον τοῦ εἰς θέσιν «συκίδι» κειμένου κτήματός του περιέχοντος καὶ ἐλαιόδενδρα (καὶ τινὰς συκέας), ἔναντι δανείου τοῦ δευτέρου πρὸς τὸν πρῶτον γροσίων χιλίων. Ὅτι τὰ χίλια γρόσια δὲν ἀποτελοῦν τίμημα πωλήσεως, ἀλλὰ δάνειον — δοθὲν πρὸ τῆς ὑπογραφῆς ἢ κατ' αὐτὴν τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμβάσεως — ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν στίχ. 5-7 τοῦ δευτέρου καὶ μεταγενεστέρου χρονικῶς συμβολαίου, ἐν ᾧ δηλοῦται ὅτι ὁ κῦρ Γιώργης: *ἐλευθερώνει τὸν σινιὸρ μπάον καὶ ἀπὸ τὴν ἐγκαργιά βάζοντάς τιν' ἢ εἰς τὸ πρᾶγμα ὅπου εἶναι τοῦ περισσεύματος τῶν χιλίων γροσίων ὅπου ἔλαβε παρὰ τοῦ σινιὸρ μπάον, πληρώνοντας τὸ χρέος του ἡγόρασε.* Ἐξ αὐτοῦ προκύπτει ὅτι ἡ ὀριστικὴ διὰ τοῦ συμβολαίου τούτου πώλησις καὶ μεταβίβασις τῆς κυριότητος τοῦ κτήματος πρὸς τὸν πιστωτὴν ἐγένετο εἰς ἐξόφλησιν ὀφειλῆς (*datio in solutum*). Ἐκ τοῦ γεγονότος δὲ τούτου, ὅτι δηλ. ἡ πώλησις καὶ μεταβίβασις τῆς κυριότητος ἐγένετο διὰ τοῦ ἐν λόγῳ συμβολαίου καὶ μόνον ὀριστικῶς, ἐξάγεται κατ' ἀντιδιαστολὴν ὅτι ἡ πρώτη σύμβασις δὲν ἀποτελεῖ πώλησιν, ἀλλ' ἄλλην σύμβασιν (ἴσως ἀντίχρησιν). Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὸ πρῶτον συμβόλαιον δὲν λέγεται ὅτι ὁ κῦρ Γιώργης *πουλεῖ καὶ αἰωνίως ἀλλοτριώνει*, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ πωλητήρια, ἀλλ' ἀπλῶς ὅτι ὁ κῦρ Γιώργης *δίδει* (στίχ. 4 α' συμβολαίου) εἰς τὸν σινιὸρ Μπάον *τὸ πρᾶγμα* κτλ. Πλὴν τούτου ἐν στίχ. 15-16 τοῦ πρώτου συμβολαίου ναὶ μὲν λέγεται ὅτι ὁ κῦρ Γιώργης: *ἀπὸ τῆς σήμερον παραδίδει εἰς τὴν εὐγενείαν του τὸ διαληφθὲν πρᾶγμα καὶ κτῆμα ἐδικόν του*, πρᾶττει ὁμῶς τοῦτο ὑποσχόμενος ἀπλῶς *νὰ διαφερτεύει τὸ ἀνενόχλητον καὶ εἰρηνικὸν τοῦ σιὸρ πάου περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς καὶ κληρονόμους του....* (στίχ. 17-18 α' συμβολαίου). Ἐν ἄλλοις λόγοις δὲν διαλαμβάνει, ὡς εἰς τὸ ἐπόμενον καὶ μεταγενέστερον συμβόλαιον, τὸν ὅρον ὅτι ὁ κῦρ Γιώργης *πωλεῖ καὶ παραδίδει τὸ κτῆμα* εἰς τὸν Μπάον, ὅστις συνεπεία τούτου δύναται *νὰ τὸ προικίσῃ χάριση ὡς θέλει καὶ βούλεται* *νὰ τὸ κάμῃ ὡς πρᾶγμα ἐδικό του καὶ καλὰ ἀγορασμένο...* (στίχ. 9-11 β' συμβολαίου). Ἐρευνητέον ἐπομένως ὁποίου εἴδους σχέσιν ἀποτελεῖ ἡ διὰ τοῦ πρώτου συμβολαίου συμφωνουμένη δόσις, ἐφ' ἧς ὁ δίδων ἀπλῶς *διαφερτεύει τὸ ἀνενόχλητον καὶ εἰρηνικὸν* τοῦ λαμβάνοντος. Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος θὰ ἡδύνατο, πιθανῶς, *νὰ ἐπιτευχθῇ* μόνον διὰ τῆς ἀκριβοῦς σταθμίσεως τοῦ τί ἀποτελεῖ ἡ συμφωνία κατ' ἣν ὁ κῦρ Γιώργης, καίτοι δίδει τὸ πρᾶγμα αὐτοῦ εἰς τὸν σινιὸρ Μπάον, τὸν ὑποχρεώνει ἀντιθέτως *νὰ τὸν ἔχῃ μέσα εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἕως οὗ ζῇ καὶ εἶναι μὲ τὰ καλὰ του*, δηλ. *νὰ εἶναι ἱκανὸς εἰς δούλευσιν καὶ περιποίησιν τοῦ πράγματος, ὡς νοικοκύρην* (στίχ. 8-10 α' συμβολαίου), συνεπεία τοῦ ὁποίου συμφωνεῖται ὁ κῦρ Γιώργης *νὰ τρώγῃ αὐτὸς τὴν ἰντράδα ὅλην τῆς γῆς, καὶ νὰ μοιράζων τὴν χειμάδα κατὰ τὴν τοπικὴν συνήθειαν τῆς κολλιᾶς τῶν ἐλαιώνων* (στίχ. 9-12 α' συμβολαίου). Κρίσιμος ἐπίσης διὰ τὴν

ὅλην σχέσιν εἶναι καὶ ἡ συμφωνία, δι' ἧς ὁ σινιὸρ Μπάος ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐνταφιάζῃ τὸν κὺρ Γιώργην θανόντα, μὲ ἰδιά του ἔξοδα κατὰ τὴν τάξιν τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν (στίχ. 12-13 α' συμβολαίου), ἧτις εἰς τὸ δεύτερον καὶ μεταγενέστερον συμβόλαιον ἀποκαλεῖται ἐγκαργιὰ (=ἀγγαρεία) (στίχ. 5) καὶ ἧτις, ἵνα παρέχεται εἰς τὸν Μπάον τὸ δικαίωμα νὰ τὴν βάζει ἢ εἰς τὸ πρᾶγμα ὅπου εἶναι τοῦ περισσεύματος τῶν χιλίων γροσίων ὅπου ἔλαβε (ὁ κὺρ Γιώργης, δηλ.) παρὰ τοῦ σινιὸρ Μπάου... ἢ εἰς ὅποιον ἄλλο του (τοῦ κὺρ Γιώργη δηλ.) πρᾶγμα θελήσῃ διὰ νὰ τὴν βάλῃ (ὁ σινιὸρ Μπάος), (στίχ. 5-8 β' συμβολαίου), σημαίνει ὅτι ἀποτελεῖ ἐμπράγματον δικαίωμα, βάρος δηλ. τοῦ πράγματος. Ἄλλως τε μόνον ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς δευτέρας συμβάσεως, ἐν ἣ ὁ κὺρ Γιώργης δηλοῖ ὅτι: ἀπὸ τὴν σήμερον δηλ. καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐγκαργιὰν μένει ἐλεύθερον τὸ πρᾶγμα πρὸς τὸν ἐξαγοράσαντα σινιὸρ μπάο (στίχ. 8-9), ὁ τελευταῖος οὗτος καθίσταται ἢ καθίσταται ὀριστικῶς κύριος, κατόπιν τοῦ ὁποίου ὁ κὺρ Γιώργης προσθέτει τὴν ἐπὶ ἀγοραπωλησιῶν ρήτραν, ὅτι οὗτος δύναται νὰ τὸ προικίσῃ χαρίσῃ κλπ. (στίχ. 9 ἐπ.).

Ἄν ἡ λέξις ἐγκαργιὰ σημαίνῃ, ὅπως νομίζω, «ἀγγαρείαν» καὶ δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδοσιν κακὴν ἢ παρεφθαρμένην εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ δι' ἑλληνικῶν στοιχείων ἀγνώστου μοι ξένης λέξεως, εἶναι ἄπορον πῶς δι' ὅρου ὅστις ἀποδίδει ὑποχρέωσιν βαρύνουσαν πρόσωπον, δηλοῦται ἐμπράγματον βάρος. Διότι ἡ ἀγγαρεία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀγγαρείαν τοῦ ἑλληνιστικοῦ δικαίου (πρβλ. F. OERTEL, *Die Liturgie*, Leipzig 1917, σελ. 24 ἐπ. καὶ 88 ἐπ.), ἐν τῷ ὁποίῳ ὅμως αὕτη εἶχε χαρακτῆρα δημοσίου δικαίου. Ἡ διατύπωσις τῶν στίχων 5-8 τοῦ παρόντος συμβολαίου εἶναι τόσον, νομίζω, σαφὴς ὥστε μικρὰ μόνον νὰ καταλείπεται ἀμφιβολία περὶ τοῦ ὅτι ἡ ἐγκαργιὰ ἀποτελεῖ βάρος τοῦ ἀκινήτου. Ἄν ἐπομένως ὀρθῶς χαρακτηρίζω τὴν σχέσιν, ἢ δι' ὅρου σημαίνοντος προσωπικὸν βάρος ἀπόδοσις ἐμπραγμάτου, πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ ὅτι οἱ χρησιμοποίησαντες αὐτὸν παρεσύρθησαν ἀπὸ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐμφανίζεται ὁ θεσμός. Εἶναι ὑποχρέωσις ἐπιβαλλομένη εἰς τὸν ἐκάστοτε κύριον ἀκινήτου ὑπὲρ θρησκευτικοεκκλησιαστικοῦ σκοποῦ, ἐκπροσωπούμενον ὑπὸ τοῦ Ἀγίου, εἰς ὃν εἶναι ἀφιερωμένη ἡ ἐκκλησία. Ἡ ἰσχυρὰ δὲ ἐπιβολὴ τῆς μορφῆς τοῦ Ἀγίου, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου εἶναι δημιουργημένη ἡ σχέση, ἧτις βαρύνει ἕτερον πρόσωπον εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἀγγαρείας, ἀπερρόφησε κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ὅρου τὴν ἐμπράγματον σχέσιν, ἀποδοθεῖσαν δι' ὅρου ὑποδηλοῦντος βάρος προσωπικόν. Ἄλλως οἱ χρησιμοποίησαντες αὐτόν, μὴ ὄντες νομικοί, καὶ ἀσαφῆ ἀντίληψιν εἶχον τῶν θεσμῶν καὶ ἠδυνάτουν κατ' ἀκολουθίαν νὰ διακρίνουν ὀξέως τὰς διαφοράς.

Ἡ λέξις ἀγκαριὰ ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Μύκονον καὶ σημαίνει τὰς ἐν ἀγρاناπαύσει γαίας (Π. ΖΕΡΑΕΝΤΟΥ, *Μαντροκάθισμα, βουδομάντρες, θεμωνιά, μιτᾶτα*, Ἑρμούπολις 1923, σελ. 4, καὶ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Σύστασις τοῦ Κοινοῦ τῶν Μυκονίων*, Ἑρμούπολις 1924, σελ. 11). Δὲν νομίζω ὅμως ὅτι ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἀγκαριὰν τοῦ παρόντος ἐγγράφου, τόσον ἐννοιολογικὴν ὅσον καὶ ἐτυμολογικὴν.

Ἐμπράγατον ἐπίσης δικαίωμα ἐπὶ τοῦ πράγματος ἀποτελεῖ καὶ ἡ *κολλιά* (στίχ. 11 α' συμβολαίου), διότι δι' αὐτῆς, ρυθμιζομένης κατὰ τὴν *τοπικὴν συνήθειαν*, συμφωνεῖται ὅτι ὁ δίδων τὸ *πρᾶγμα* κὺρ Γιώργης θὰ διατηρῆται ὑπὸ τοῦ παραχωρησιούχου σινιὸρ Μπάου μέσα εἰς αὐτὸ τὸ *κτῆμα*, ἐφ' ὅσον ζῇ καὶ δύναται τὰ ἐργάζεται, καὶ δὴ ὡς *ροικοκύρης* (στίχ. 10), *τρώγων αὐτὸς τὴν ἰντράδαν ὅλης τῆς γῆς καὶ μοιραζόμενοι* (μετὰ τοῦ σιὸρ Μπάου) *τὴν χειμάδα* (στίχ. 10-11). Τοῦτο δὲ καίτοι ὁ κὺρ Γιώργης παραδίδει εἰς τὴν *εὐγενεῖαν* του τὸ *διαληφθὲν πρᾶγμα καὶ κτῆμα ἐδικόν του* (στίχ. 15-16).

Κατὰ ταῦτα τὸ πρῶτον συμβόλαιον ἀποτελεῖ «*παραχώρησιν*» (δόσιν) ἀγροτικοῦ ἀκινήτου εἰς τὸν δανειστὴν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀπαιτήσεώς του, διὰ συγχρόνου συστάσεως *κολλιάς* ὑπὲρ τοῦ ὀφειλέτου, ἀποτελούσης ἐμπράγατον δικαίωμα καὶ καταλιπούσης εἰς αὐτὸν τὴν ψιλὴν κυριότητα. Ὑπὲρ τοῦ τελευταίου συνιστᾶται εἰς βάρος τοῦ κτήματος *ἐγκαργιὰ* κηδείας καὶ ταφῆς. Τὸ δεύτερον συμβόλαιον ἀποτελεῖ δόσιν ἀντὶ καταβολῆς (*datio in solutum*), ἥτοι ὀριστικὴν μεταβίβασιν τῆς κυριότητος τοῦ κτήματος πρὸς τὸν ἀγοραστὴν εἰς ἐξόφλησιν τοῦ χρέους καὶ ἄρσιν τῆς τὸ ἀκίνητον βαρυνούσης *ἐγκαργιᾶς*, δι' ἐξαγορᾶς ταύτης ὑπὸ τοῦ ὑποχρέου.

Ἐπὶ τούτοις παρατηρητέα τὰ ἀκόλουθα: α) Ἐν Σίφνῳ ὑπῆρχε «*τοπικὴ συνήθεια κολλιάς*» (στίχ. 11 α' συμβολαίου). Αὕτη ἀποτελεῖ ἐμπράγατον δικαίωμα. Ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ἐπιτρεπτὸν ἐκ μιᾶς καὶ μόνης, ἀτελοῦς ἄλλως τε, μαρτυρίας νὰ ἐξαχθοῦν συμπεράσματα, μοῦ εἶναι ἀδύνατον, τό γε νῦν ἔχον, ν' ἀποφανθῶ, ἂν ὁ ἀσκῶν τὴν *κολλιάν* καὶ ὁ παραχωρησιούχος ἔχουν συγκυριότητα, περιορισμένην χρονικῶς ἐκ τῆς διαρκείας τῆς σχέσεως τοῦ ἀκινήτου, ὅπως δέχονται ὡς ὑφισταμένην ἐν Ἑλλάδι οἱ ΖΕΠΟΙ (ἐν *Jus Graecoromanum*, 8, 1931, σελ. 462), ἀκολουθοῦντες πληροφορίαν δοθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ συμβολαιογράφου Δαπόντε, διὰ τὴν πρὸ τοῦ 1831 περίοδον. Περὶ τοῦ ὅτι ἡ ὡς πώλησις ἐμφανιζομένη σύμβασις δὲν ἀπετέλει πώλησιν ἀλλ' ἀπλὴν παραχώρησιν, καλουμένην ἴσως «*δόσιν*», ἣν δὲν δύναμαι, τό γε νῦν ἔχον, νὰ χαρακτηρίσω νομικῶς ἐπακριβῶς, ἀποδεικνύει τὸ μὲν ὅτι εἰς τὸν παραχωρησιούχον ὁ δοτὴρ (παραχωρῶν) ὑπόσχεται *νὰ διαφεντεύῃ τὸ ἀνερόχλητον καὶ εἰρηνικόν, ... περὶ τοῦ πράγματος* (στίχ. 17-18 α' συμβολαίου), τὸ δὲ ὅτι ἀμφότεροι δηλοῦν ὅτι συντάσσουν τὸ συμβόλαιον *εἰς δήλωσιν ἀσφαλῆ τῶν ἐν τῷ ἀναμεταξύ τους τούτων συμφωνιῶν καὶ ὑποσχέσεων* (στίχ. 19-20), εἰς ἀσφάλειαν ἄλλως τε τῶν ὁποίων ὁ ἀσκῶν τὴν *κολλιάν* μένει ὡς *ροικοκύρης* (στίχ. 10) εἰς τὸ *κτῆμα*. Ἐρευνητέα ἐξ ἄλλου εἶναι ἡ διὰ τοῦ παρόντος ἐγγράφου μαρτυρουμένη σχέσις πρὸς παραπλησίας ἰσχυρούσας εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἐν Νάξῳ καὶ ἐκτιθεμένας ὑπὸ τοῦ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, κατωτ. σελ. 127, ΙΙΙ, ἀλλ' ἐμφανιζομένας ἐνταῦθα οἶονεὶ ὡς ἀναστροφους. β) Ὅτι ἡ ὑποχρέωσις πρὸς ταφὴν τοῦ ἀσκοῦντος τὴν *κολλιάν*, ἐφ' ὅσον συνεφωνεῖτο, ἀπετέλει βάρος τοῦ κτήματος (στίχ. 5-8, β' συμβολαίου), καλούμενον *ἐγκαργιὰ*. γ) Ὅτι ἐν Σίφνῳ ὑπῆρχον *κοινοὶ τιμοτές*, ἥτοι ἐκτιμηταὶ (στίχ. 11, β' συμβολαίου), χρησιμοποιούμενοι ἐπὶ ἀγοραπωλησιῶν. Βλέπε καὶ 12. Τοιοῦτοι ἐχρη-

σιμοποιούντο καὶ ἐν Νάξῳ, καλούμενοι ἀποκοπταί, ὥς μαρτυροῦν, διὰ παλαιότεραν ἐποχήν, τὰ Ναξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Δουκάτου τοῦ Αἰγαίου (1538-1577), Ἀθῆναι 1951, 7, 52 καὶ 69 (καὶ περὶ ὧν βλέπε I. ΒΙΣΒΙΖΗΝ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 124). Ὡσαύτως τὰ εἰς τὴν κατοχὴν μου ἀνέκδοτα νοταριακὰ πωλητήρια ἔγγραφα ἐκ Παξῶν, παλαιότερας ἐπίσης ἐποχῆς. δ) Συμβόλαιον δεύτερον στίχ. 4: ἔλαβε χειροδοτῶς = ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα καὶ ἐπομένως εἰς μετρητά, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ διὰ χειρὸς ἐξ οἴκου τῶν ἐλληνοαιγυπτιακῶν παπύρων καὶ περὶ ἧς ὄρα G. PETROPULOS, *Papyri Societatis Archaeologicae Atheniensis*, Ἀθῆναι 1939, σχόλιον στίχου 11-12 παπύρου 22. ε) Περὶ τῆς χειμάδας (συμβόλαιον α' στίχ. 11), ἥτοι τοῦ χειμερινοῦ εἰσοδήματος ἐπὶ τῶν μισθώσεων κατὰ τὸ σύστημα τῆς κολλιᾶς εἰς τὴν Νάξον εἰς παλαιότεραν ἐποχήν, βλέπε I. ΒΙΣΒΙΖΗΝ, ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 128-129, χωρὶς διὰ τῆς παραπομπῆς ταύτης νὰ δύναμαι, τό γε νῦν ἔχον, νὰ ὑποστηρίξω ὅτι ἐκράτει ἐν Σίφνῳ τὸ αὐτὸ σύστημα ὥς ἐν Νάξῳ ἐπὶ τοιούτων σχέσεων, ἀφοῦ ἄλλως τε ἐν τῇ πρώτῃ ὑφίστατο ἰδιαίτερα τοπικὴ συνήθεια (στίχ. 11).

Δέον νὰ σημειωθῇ ἡ καὶ ἐν τῷ παρόντι ἔγγράφῳ μαρτυρουμένη ἑλληνικὴ παράδοσις, περὶ τοῦ ὅτι ἡ *datio in solutum* ἐξομοιοῦται πρὸς τὴν ἀγοραπωλησίαν. Ἐπίσης ὅτι ἀμφότεραι αἱ συμβάσεις ἔχουν περιβληθῇ τὸν τύπον τοῦ ἰδιωτικοῦ ἔγγράφου, ὄντος συστατικοῦ τούτων. Τοιαύτην *datio in solutum* βλέπε ἐν Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, ἐνθα κατωτ., εἰς πωλητήριον τοῦ ἔτους 1782, σελ. 267.

Τέλος, παρατηρητέον τὸ ἐξῆς. Ἐν στίχοις 4-7 λέγεται: ... νὰ δώσῃ ὁ κὺρ Γιώργης πρὸς τὸν τὸ πρᾶγμα του μὲ ὅλα τὰ ἐλαιόδενδρα. εὐ γὰ ρ ο ν τ α ς τ έ σ σ α ρ α ὁ π ο ὕ εἶ ν α ι μ έ σ α ξ έ ν α, ἕνα τῆς κισσανῆς, ἕνα τοῦ σιῶρ ἀποστολάκη. πάου, ἕνα τῆς πρωτεκδικίνας ἀπὸ τὸ σταυρί, καὶ ἄλλο τοῦ..... ζη. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἐντὸς τοῦ κτήματος, ὅπερ μετὰ τῶν φυτειῶν ἀνήκεν εἰς τὸν δίδοντα, ὑπῆρχον καὶ μεμονωμένα ἐλαιόδενδρα, τὰ ὅποια, καίτοι πεφυτευμένα ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ κτήματος, ἀνήκον κατὰ κυριότητα εἰς ἄλλους. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὴν Σίφνον, ἀλλ', ὥς ἀποδεικνύουν καὶ νοταριακὰ ἔγγραφα, ἀντίγραφα τῶν ὁποίων ἔχω εἰς χεῖράς μου, καὶ εἰς τοὺς Παξούς, καθὼς καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὡς πρὸς τὰς Ἀθήνας βλέπε καὶ ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1634, δημοσιευόμενον ὑπὸ Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, *Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων*, 1, 2^α ἔκδ., 1891, σελ. 331 καὶ 180 (ἔτους 1573), καθὼς καὶ τὸ δεύτερον αὐτόθι (τῆς Δεκεμβρίου λ')· σελ. 270 (ἔτους 1797)· σελ. 271 (ἔτους 1807)· σελ. 324 (ἔτους 1811)· σελ. 328 (ἔτους 1818)· σελ. 330 (ἔτους 1619)· σελ. 349 (ἔτους 1820)· σελ. 371 (ἔτους 1709)· σελ. 378 (ἔτους 1799). Ὡς πρὸς τὴν Θάσον βλέπε Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀνέκδοτα δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, ἐν Ἀρχεῖῳ τοῦ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου, 13, 1946, 11, τοῦ ἔτους 1851, σελ. 209, στίχ. 61. Ὡς πρὸς τὴν Κεφαλληνίαν βλέπε Α. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ, Νομικὰ ἔγγραφα Κεφαλληνίας, εἰς «Νέον Ἀθήναιον», 1, 1955, σελ. 86, 3 (ἔτους 1764)· σελ. 91, 10 (ἔτους 1789)· σελ. 98, 2 (ἔτους 1820). Ἐπίσης

εἰς τὴν Μάνην. Βλέπε Σ. ΣΚΟΠΕΤΕΑ, *Ἐγγραφα ἰδιωτικὰ ἐκ Δ. Μάνης τῶν ἐτῶν 1547-1830* (ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τεῦχος 3, 1930) XXX (διαθήκη τοῦ ἔτους 1736). Ἡ διαθέτις Ἀντωνία καταλείπει εἰς τοὺς κληρονόμους τῆς, θυγατέρας τῆς, ἀπὸ κοινοῦ μὲ τις ἐγγόνες τῆς, εἰς τὸ Γκρίγιο ἐλιές δώδεκα (στίχ. 18), ἀλλὰ καὶ τοῦ Κυρίλλου τὸ λαχίδι μὲ τις ἐλιές (στίχ. 17-18). Τὰ αὐτὰ ἴσχυον καὶ ἐν Σύρῳ (Α. ΔΡΑΚΑΚΗ, *Ἡ Σύρος ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, Α', Ἐρμούπολις 1948, σελ. 123, σημ. 7), καθὼς καὶ ἐν Ἀνδρῳ (Δ. ΠΑΣΧΑΛΗ, *Τουρκοκρατούμεναι Κυκλάδες. Ἡ δικαιοσύνη ἐν Ἀνδρῳ ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, ἐν Ἀρχεῖῳ Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν 19, 1939, σελ. 202), ὅπου τὰ τοιαῦτα ἐλαιόδενδρα ἐκαλοῦντο *ξωναύλια* καὶ *λάϊνα*. Ὁμοίως εἰς τὴν Ἀνδρον. Βλέπε ἔγγραφον δημοσιευόμενον ὑπὸ Δ. ΠΑΣΧΑΛΗ, *Νομικὰ ἔθιμα τῆς νήσου Ἀνδρου*, ἐν Ἀρχεῖῳ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν 5, 1925, σελ. 19, τῆς 8 Σεπτεμβρίου ἔτους 1819, ἐν ᾧ ἐπὶ τῇ βαπτίσει τοῦ ἐγγονοῦ των Γιαννούλη: *χαρίζει ὁ παποῦς του Ἰωάννης: τοῦ ἐγκόνου του... μίαν ρήζα σικάμινο στὸ χωριὸ στοῦ κάρλου καὶ ἄλλη μία στὸ ξερόκαπο.... χαρίζει καὶ ὁ παποῦς του ὁ δίμας τὸ σικάμινο στομῖλο.... κοντὰ σεκίνο ὁποῦ ἦχεν προτοῦ χάρισμα.... ἔτη χαρίζει καὶ ἡ βαβὰ του.... ἓνα σικάμινο στογανριῶ.... καὶ ἓνα σικάμινο στοῦ λεονταρί. Τὸ γεγονὸς ἐξαίρει ἢ ἀντίθεσις μὲ τὰ ὀριζόμενα ἐν τῷ ἐξισασμῷ τῷ δημοσιευομένῳ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 22 (τῆς 15 Νοεμβρίου 1798): καὶ ἔλαβον ἀπὸ αὐτὸ τὸ περιβόλι ὁ μὲν Δημήτριος διὰ τὸ μερικὸν του πέντε ρίζαις λάϊνα μὲ τὴν γῆν τους. Οὕτω καὶ ἐν τῇ διαθήκῃ τῆς Κατίνας τοῦ Φολεροῦ τοῦ ἔτους 1714, τῇ δημοσιευομένῃ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Δ. ΠΑΣΧΑΛΗ, ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 14, ὀρίζεται ὅτι: *ἀφίνει καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ τῆς.... τὸ σικάμινο ποὺ ἔχει στὸ περιβόλι τοῦ Δημήτρη Νέρη, καὶ τὸ σικάμινο τὸ μισὸ ποὺ ἔχει στοὺς Ἀγίους Πάντες ἀπὸ πίσω. Βλέπε καὶ τὸν ἐκδότην, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 12. Συνηγορεῖ ἐπομένως ὑπὲρ τῆς γνώμης, ὅτι εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ ἐνετοκρατίας καὶ τουρκοκρατίας ἡδύνατο νὰ ὑπάρχῃ χωριστὴ κυριότης ἐπὶ ὀπωροφόρων δένδρων, κυρίως ἐλαιοδένδρων, μεμονωμένων ἢ εὐαριθμῶν καὶ χωριστὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐφ' οὗ ἦσαν ταῦτα πεφυτευμένα, τὸ ὅποιον ἀνῆκεν εἰς ἕτερον. Ἀποτελεῖ συνέχισιν παλαιοτάτου θεσμοῦ, ἔχοντος τὰς ρίζας αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν Ἀνατολήν. Τυχὼν νομοθετικῆς κυρώσεως ὑπὸ τῶν Ἰσαύρων ἐν τῷ *Γεωργικῷ Νόμῳ* αὐτῶν (ἀναδημοσιευόμενον ὑπὸ ΖΕΠΩΝ, *Jus Graecoromanum*, 2, Ἀθῆναι 1931, σελ. 65 ἐπ.) λβ', ἐπέρασε καὶ εἰς τὸν ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΝ (*Ἐξάβιβλος*, ἔκδ. G. E. HEIMBACH, Lipsiae 1851, σελ. 828 ἐπ.), περιληφθεὶς εἰς τὸν τίτλον Ζ', 1 τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀναδημοσιευομένου Νόμου τούτου. Τὸ ἐν λόγῳ γεγονὸς ἀποδεικνύει ὅτι ὁ θεσμὸς οὗτος ἐξηκολούθει μαζὶ μὲ τὸν Νόμον ἰσχύων καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ βίου τοῦ Βυζαντίου καὶ ὅτι ἐπεβίωσε καὶ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, ὡς προκύπτει οὐχὶ μόνον ἐκ τοῦ παρόντος καὶ ἄλλων, ὡς ἀνωτέρω μνημονεύω, ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ *Γεωργικὸς Νόμος* μετηνέχθη εἰς τὴν δημώδη ἑλληνικὴν μαζὶ μὲ**

τὴν *Ἑξάβιβλον* τοῦ Ἀρμενοπούλου, ὑπὸ τοῦ ΑΛΕΞΙΟΥ ΣΠΑΝΟΥ, καὶ δὴ ὡς παράρτημα ταύτης, ὡς ἔχει εἰς τὰ βυζαντινὰ χειρόγραφα, εἰς πάσας δὲ τὰς ἐκδόσεις τὰς γενομένας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1744 (π.χ. ἐκδοσις Ἑνετίας 1766 παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, σελ. 405, Ζ' *Περὶ δένδρων*, σελ. 413). (Βλέπε Ε. ΜΑΡΟΙ, *La proprietà degli alberi separata da quella del fondo*, ἐν *Studia et documenta historiae et iuris* 1, 1935, σελ. 349 ἐπ.). Ὁ αὐτὸς θεσμὸς ἀπαντᾷ ἐν εὐρείᾳ χρήσει καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Ἰταλίαν καὶ δὴ εἰς αὐτὰ τὰ ἑλληνιστὶ συντεταγμένα ἔγγραφα (C. GIARDINA, *Lezioni di storia del diritto italiano*, Palermo, ἄνευ χρονολογίας, σελ. 37 ἐπ.). Ὁ C. GIARDINA εἰς τὴν ἐξαντλητικὴν ταύτην περὶ τοῦ θέματος ἐργασίαν του, ἀρνεῖται (σελ. 192 ἐπ.) τὴν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἰδιαίτερος ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου καταγωγὴν τοῦ θεσμοῦ τούτου ἐν Ἰταλίᾳ, ὑποστηρίζων ὅτι εἶναι αὐτόχθων. Καὶ ἂν ὁμως τοῦτο γίνῃ δεκτὸν — ἀφοῦ ἄλλως τε δὲν εἶναι δυνατόν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἐρευνήσωμεν τὸν θεσμὸν ἀπὸ ἀπόψεως ἰταλικοῦ δικαίου — ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ καταλαβόντες ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, ἐν αἷς καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, Φράγκοι μετέφερον τοῦτον, λίαν ἄλλως τε πρόσφορον εἰς τὰς συναλλαγὰς, καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἐπέδρασεν ὁμως εἰς τὴν ἐπιβολὴν αὐτοῦ εἰς τὰς νήσους ταύτας. Τοῦναντίον, καὶ προκειμένου περὶ αὐτοῦ ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐθεωρήσαμεν πιθανώτερον ὅτι ἐγένετο περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς συζυγικῆς κοινοκτημοσύνης τῆς ἀπαντώσεως ἐν Σίφνῳ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην (βλέπε 27). Ὅτι δηλ. εὕρισκόμεθα πρὸς «ἀφομοιώσεως» παραλλήλως ἰσχυόντων ὁμοίων θεσμῶν. Ὁ C. GIARDINA, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 206 ἐπ., ὁρίζει τὸν θεσμὸν ὡς ἐμπράγματον μεταβιβαστὸν καὶ κληρονομητὸν δικαίωμα ἐπὶ ἀλλοτρίου πράγματος, παρέχον εἰς τὸν δικαιούχον τὴν εἰς τὸ διηνεκὲς ἀπολαυσιν δένδρου κειμένου ἐν ἀλλοτρίῳ ἐδάφει, ἀποτελοῦντος «ἰδιαίτερον εἶδος ἐπιφανείας». Τὸν τελευταῖον τοῦτον χαρακτηρισμὸν, ἐλλείψει, ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐπαρκῶν ἐγγράφων δημοσιευμένων, δὲν δύναμαι νὰ ἀποδεχθῶ, ἀλλ' οὔτε καὶ ν' ἀπορρίψω, προκειμένου περὶ τοῦ θεσμοῦ ὡς ἀπαντᾷ ἐν Ἑλλάδι. Δέον ὁμως νὰ τονισθῇ τὸ γεγονός, ὅτι τὴν γνώμην, καθ' ἣν περὶ δικαίωματος ἐπιφανείας πρόκειται, εἶχεν ἤδη προγενεστέρως τοῦ GIARDINA, εἰδικῶς ὁμως ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ θεσμοῦ ἐν Ἑλλάδι, διατυπώσῃ ὁ Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *Ἐμπράγματον δίκαιον*, Ἀθῆναι 1912 § 154, σημ. 2. Ἀρκοῦμαι ἐπομένως εἰς τὴν διαπίστωσιν, ὅτι παρ' ἡμῖν ἐκράτησεν ἡ ἀντίληψις, καθ' ἣν δύναται νὰ ὑπάρχῃ χωριστὴ κυριότης ἐπὶ μεμονωμένων δένδρων ὁπωροφόρων, κυρίως ἐλαιοδένδρων, κειμένων ἐντὸς ἀλλοτρίου ἐδάφους. Ὁ θεσμὸς ἴσχυσε καὶ ἐν Ρουμανίᾳ (D. C. ARION, *Le régime georgique et le régime de la terre dans l'ancien droit roumain jusqu' à la réforme de Constantin Mavrocordat*, Paris 1929, σελ. 105 ἐπ.), συνεπεία τῆς ἐν αὐτῇ διεισδύσεως τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου.

Ἀριστος γνώστης τῶν κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν πραγμάτων, ὁ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗΣ, *Αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν* (ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας

Ἀθηνῶν 1, 1948), Ἀθῆναι 1948, σελ. 57 σημ. 2, φαίνεται συσχετίζων τὸν θεσμόν με διατάξεις τοῦ ὀθωμανικοῦ δικαίου, τῶν ὁποίων θεωρεῖ τοῦτον γέννημα. Οὐχὶ ὀρθῶς ὅμως, ὥς νομίζω. Διότι ἡ ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου καταγωγή του οὐ μόνον ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν κειμένων, ἅτινα ἀνωτέρω μνημονεύω, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν εὐθὺς ἀμέσως παρατιθεμένων ἐγγράφων τῶν δημοσιευομένων ὑπὸ τῶν F. MIKLOSICH et I. MÜLLER, *Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana*, Vindobonae, ἀναγομένων ἀπάντων εἰς τὴν μετὰ τὸ ἔτος 1000 περίοδον τοῦ Βυζαντίου. Εἰς τὸν 4^{ον} τόμον, Vindobonae 1871, σελ. 56, XV (τοῦ ἔτους 1232 - 1233: Γράμμα ἐκδοτήριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Παντελεήμονος εἶναι εἰς μετόχιον τῆς τῶν Λέμβων μονῆς): *παρεδόθη παρ' ἐμοῦ . . . εἰς ἀνέγερσιν καὶ σύστασιν καὶ βελτίωσιν τῆς αὐτῆς μονῆς . . . δένδρα ἐλαϊκὰ τὰ ἐντὸς τῆς μονῆς καὶ ἐκτὸς ἐκατὸν πενήκοντα* σελ. 60, XVII (τοῦ ἔτους 1231: Πρατήριον ἔγγραφον τῶν ἐλαϊκῶν δένδρων τοῦ Λεγαῖ): *καὶ γὰρ τὰ ἐλαϊκὰ δένδρα τὰ ὄντα ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Παναρέτου καὶ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Φοίνικος ἐπιλεγόμενῃ, τὰ καὶ πλησιαστὰ ἔχοντα ἀπὸ μὲν ἀνατολῆς τὰ ἐλαϊκὰ δένδρα τὰ παρ' ἐμοῦ δωρηθέντα τῇ θυγατρὶ μου χάριν προικὸς αὐτῆς, ἀπὸ δὲ δύσεως τὰ τῶν Κακαβάδων, ἥγουν δένδρα ἐλαϊκὰ δεκαοκτὼ μετὰ πάντων τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτῶν βουληθέντες ἐκποιήσασθαι. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι οἱ πωληταὶ δηλοῦσι πρὸς τὸν ἀγοραστήν: ἔχοντός σου καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν τοῦ πωλεῖν αὐτὰ . . . καὶ ἐκρίζειν* σελ. 62, XVIII (ἄχρονολόγ.: Ἐγγραφον παλαιὸν τάξιν ἐπέχον σημειώματος χάριν τῶν ἐλαίων, ἃς καθήροπασεν ὁ Καζάνης) σελ. 69, XXI (τοῦ ἔτους 1257: ἕτερον γράμμα ἀποφλητικὸν ὡς ἐκδοτήριον στρατιώτου τοῦ Πετρίτζη χάριν τοῦ ὑποστατικοῦ τοῦ Πλανίτου): *δι' αὐτοῦ ὁ ἐκδότης δηλοῖ: τίθεμαι καὶ ποιῶ ἐκουσίως . . . πρὸς τὴν σεβασμίαν . . . μονὴν . . . τῶν Λέμβων . . . τὰ δένδρα τὰ ὅποια ὁ Νικόδημος ὑπὲρ τοῦ ναοῦ κατεφύτευσε ἐντὸς τῶν δικαίων τῶν καλουμένων Πλανιτῶν* σελ. 73, XXII (ἄχρονολόγητον: Ἐτερον γράμμα τοῦ Τορνίκη κυροῦ Ἰωάννου κρίσιμον χάριν τοῦ ὑποστατικοῦ τῶν Πλανιτῶν . . .): *εἰς ὁλόκληρον τὸ ἔγγραφον εἶναι ἐκδηλὸς ἡ χωριστὴ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους κυριότης ἐπὶ τῶν ἐλαιοδένδρων. Τοῦτο ἄλλως τε εἶναι πρόδηλον καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν αὐτῷ λέγεται ὅτι κρατεῖ καὶ ὁ Ρεντάκης ἐλαίας τέσσαρας καὶ χωράφιον μοδίου ἑνὸς καὶ ἡ ἀνευρία αὐτοῦ ἡ μοναχὴ χωράφιον μοδίου ἑνὸς ἐλαίας δέκα* σελ. 75, XXIV (ἄχρονολόγητον ἐκδοτήριον ἔγγραφον . . . ὑπὲρ τῶν εἰς τὸ χωρίον Παναρέτου δοθέντων ἐλαϊκῶν δένδρων) σελ. 77, XXV (τοῦ ἔτους 1232: Πρατήριον ἔγγραφον τοῦ Κακαβᾶ Μιχαὴλ καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ χάριν τῶν εἰς τοῦ Παναρέτου ὑπ' αὐτοῦ πωληθέντων ἐλαϊκῶν δένδρων): *φανερὰ πρᾶσις . . . ἀφορῶσα εἰς ἐλαϊκὰ δένδρα εἰκοσιεπτὰ . . . τὰ ὄντα καὶ διακείμενα ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Παναρέτου καὶ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Φοίνικος* σελ. 89, XXXIV (τοῦ ἔτους 1237: Πρατήριον ἔγγραφον χάριν τῶν εἰς τοὺς Πλάνους πλησίον ἐλαϊκῶν δένδρων) σελ. 103, XLV (ἄχρονολόγ.: Γράμμα τοῦ παρακοιμωμένου τῆς μεγάλης σφενδόνης στέργον τὸ ἐκδοτήριον τοῦ κυρ Ἀδάμ) σελ. 104, XLVI (ἄχρονολ.: Τὸ πρατήριον ἔγγραφον τῶν ἐλαϊκῶν δέν-

δρων τοῦ Γατανᾶ Γεωργίου καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Διοσορηνοῦ)· σελ. 114, LII (τοῦ ἔτους 1285: Τὸ διαθηκῶν γράμμα τοῦ Βρανᾶ ἐκείνου κυροῦ Θεοδώρου)· σελ. 124, LVII (τοῦ ἔτους 1263: Τὸ πρατήριο τοῦ Μέλῃ Ἰωάννου περὶ τῶν ἐλαϊκῶν δένδρων τῶν ἐντὸς τοῦ μετοχίου τῶν Πλάνων)· σελ. 132, LXIV (τοῦ ἔτους 1232: Τὸ πρατήριο ἐγγραφον τῆς γυναικὸς τοῦ Σχολάρῃ ἐκείνου καὶ τῶν παίδων αὐτῶν χάριν τῶν εἰς τὸν Παρακάλαμον ὄντων ἐλαϊκῶν δένδρων αὐτῶν)· σελ. 133, LXV (ἀχρονολ.: πωλητήριο ἐλαιοδένδρων)· σελ. 134, LXVI (τοῦ ἔτους 1232: Τὸ πρατήριο τῶν εἰς τοῦ Παναρέτου ἐλαϊκῶν δένδρων τοῦ Καβούρη καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ)· σελ. 137, LXIX (τοῦ ἔτους 1285: Τὸ διαθηκῶν γράμμα τοῦ μοναχοῦ Λουκᾶ... χάριν τῶν ἐλαϊκῶν δένδρων, ὧν ἐπαφῆκεν εἰς τὴν μονήν)· σελ. 138, LXX (ἀχρονολ.: Ἐπικυρωτικὸν πρόσταγμα χάριν τοῦ μετοχίου τῶν εἰς τὸν Ἅγιον Παντελεήμονα καὶ τοῦ εἰς αὐτὸ παντοίων πραγμάτων καὶ τῶν εἰς τὸν Φοῖνικα ἐλαϊκῶν δένδρων)· σελ. 140, LXXII (τοῦ ἔτους 1291: Τὸ γράμμα τῆς προσενέξεως τοῦ Κουμαριώτου Ἀγγέλου Μιχαήλ χάριν τῶν ἀπὸ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Μαρίας τῆς Βουζηνῆς ἀφεθέντων αὐτῷ ἐνδιαθήκως ἐλαϊκῶν δένδρων ἐν τῇ Μανταίᾳ): μετὰ τῶν ὄλων ἐπαφῆκέ μοι καὶ εἰς Μάνταιαν ἐξ ὧν καὶ εἶχε δένδρων ἐλαϊκῶν τὰ τρία τούτων· σελ. 141, LXXIII (ἀχρονολ.: Ἐγγραφος μαρτυρία τοῦ μοναχοῦ Βαρνάβα τοῦ Πλανίτου περὶ τῶν ὀπισθεν τοῦ ὁσπητίου ἐλαϊκῶν δένδρων τῶν εἰς τὸν Πλάνον). Εἰς τὸν 6^{ον} τόμον, αὐτόθι, Vindobonae 1890, σελ. 227, XCV (ἀχρονολ.: ὁ Μιχαήλ Βασιλικιώτης, ἐντολῇ τῆς αὐτοκρατορίας Θεοδώρας τῆς Παλαιολογίνης ἀποκαθιστᾷ τῇ μονῇ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κῶ τὰ παρ' αὐτῆς ἀποσπασθέντα ἐλαϊκὰ δένδρα). Ὅταν, τοῦναντίον, πρόκειται περὶ ἐλαιοδένδρων μὴ κεχωρισμένων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἦτοι περὶ ἐλαιοπεριβόλου, καὶ οὕτω καθ' οἷονδῆποτε τρόπον παραχωρουμένου, ἡ φρασολογία καὶ ἡ ὀρολογία διαφέρει τῆς προηγουμένης. Π.χ. ἐν τῷ 4^ῳ τόμῳ καὶ πάλιν, σελ. 18, III (ἔτους 1235: Χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Δούκα Βατάτζη, ἀφορῶν εἰς τὴν περιουσίαν τῆς μονῆς τῆς Λέμβου): ἐντὸς τοῦ περιόρου τῆς μονῆς προάστειον... ἐν τῷ αὐτῷ προαστείῳ ὑδρομηλικὸν ἐργαστήριον ὁλοκαιρινὸν καὶ περιβόλιον μετὰ δένδρων ὀπωροφόρων.... ἔχει τὸ τοιοῦτον μετόχιον καὶ ἐκκλησίαν.... καὶ γύρωθεν κελλία καὶ αὐλήν, δένδρα ὀπωροφόρα διάφορα καὶ γῆν ὑπεργον. ἔχει... καὶ δένδρα ἐλαϊκὰ καὶ χωράφια διακείμενα εἰς τὴν Μάνταιαν, περιελθόντα τῇ μονῇ ἐκ προσενέξεως τῶν ἀπὸ τῆς Μανταίας χωριτῶν... χωράφιον σύνεγγυς τῆς τοιαύτης αὐλῆς ἔχον καὶ δένδρα ἐλαϊκὰ, κατεχόμενα παρὰ τῆς μονῆς ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων. ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Καζουριῶνος δένδρα ἐλαϊκὰ δώδεκα καὶ ἀπιδέαι τέσσαρες.... ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Φοῖνικος δένδρα ἐλαϊκὰ πεντήκοντα ὀκτὼ.... ἔχει ἡ μονὴ μετόχιον.... ὀπισθεν τῆς Ἐκκλησίας... περιβόλιον... ἔχον συκαμινέας καὶ ἕτερα δένδρα ὀπωροφόρα. Εἰς τὰ ἐγγράφα μάλιστα ταῦτα εἶναι καταφανὴς ἡ ἀντίστιξις τῶν μεμονωμένων καὶ ἄνευ τῆς γῆς δένδρων πρὸς τὴν γῆν ὁμοῦ μετὰ τῶν δένδρων. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ

εἰς τὰ ἐξῆς ἔγγραφα: αὐτόθι, σελ. 22, IV (τοῦ ἔτους 1251: Χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Δούκα Βατάτζη ἐπικυροῦν τὰ προνόμια τοῦ μοναστηρίου)· σελ. 28, VI (τοῦ ἔτους 1284: Ἔτερον χρυσόβουλλον τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου κυροῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ τοῦ Παλαιολόγου)· σελ. 32, VII (τοῦ ἔτους 1239: Τὰ δικαιώματα τοῦ προαστείου τῶν Σφούρνων.... πρῶτον ἐκδοτήριον): ἐντὸς δὲ τοῦ τοιούτου περιορισμοῦ.... χωράφια ὀλιγοστὰ καὶ ἐλαῖ[καὶ δένδρα]· σελ. 112, LI (τοῦ ἔτους 1281: Διαθηκῶν γράμμα): ἐπαφίημι τὸ χωράφιον τὸ πλησίον τοῦ Τιμίου Προδρόμου.... μετὰ καὶ τῶν ἐκεῖσε ἱσταμένων δρυῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ μετὰ τῶν ἐτέρων δρυῶν τῶν ἱσταμένων ἐντὸς τοῦ χωραφίου τοῦ Πετρίτζη.... τὸ δὲ χωράφιον εἰς ὃ ἴστανται οἱ δρύες, ἐστὶ τοῦ Βρανᾶ, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐπαράτω ὁ Κομνηνὸς τὸ ἡμέτερον ἀντίμοιρον τὸ πλησίον αὐτοῦ· σελ. 115, LIII (τοῦ ἔτους 1274: Τὸ πρατήριο τῶν παίδων τοῦ Κοσκινᾶ καὶ τοῦ Θωμᾶ καὶ ἱερέως τοῦ Τζυκαλίτου). Μόνον εἰς γῆν ὁμοῦ μετὰ τῶν δένδρων ἀφοροῦν τὰ ἐξῆς ἔγγραφα: σελ. 46, IX (τοῦ ἔτους 1231: Δωρεαστικὸν ἔγγραφον.... χάριν τοῦ χωραφίου τοῦ ἐπιλεγομένου περιβόλιον καὶ ὧν ἔχει δένδρων): χωράφιον.... ὅπερ ἀρτίως ἔχει ἐντὸς τούτου καὶ δένδρα συκάμινα· σελ. 64, XIX (ἄχρονολ.: Τὸ πρατήριο ἔγγραφον τοῦ Χάντε περὶ τῶν εἰς Παρακάλαμον ἐλαϊκῶν δένδρων καὶ τῆς περιεχούσης ταῦτα γῆς)· σελ. 91, XXXV (ἄχρονολ.: Ἔτερον χαριστικὸν γράμμα τοῦ Ἀδὰμ Νικολάου χάριν τῶν ἐντὸς τοῦ περιόρου τοῦ μετοχίου τῶν Πλάνων δένδρων, τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς γῆς): ἀποχαρίζομαι.... τὸ εἰς τοὺς Πλάνους περιορισμένον τόπιον, τὸ καὶ τῆς μονῆς αὐτῆς ὄν μετόχιον, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐκεῖσε ἱσταμένην ἐκκλησίαν σὺν τῇ ὑπ' αὐτὴν γῇ καὶ τὰ περιορισμένα δένδρα.... ἦτοι τὰ τρία δένδρα, τὸ μὲν ἐν ἴστατο συγκεκολλημένον εἰς τὴν κόγχην τῆς Ἐκκλησίας, τὰ δὲ δύο ἔνδον τοῦ φραγμοῦ· σελ. 118, LIV (τοῦ ἔτους 1213: Τὸ πρατήριο ἔγγραφον ἱερέως τοῦ Πωλέα Ἰωάννου χάριν τῶν ἐλαϊκῶν δένδρων, ὧν ἀπεμπόλησε πρὸς ἱερέα Λέοντα τὸν Μουζηθροῦν)· σελ. 129, LXI (τοῦ ἔτους 1282: Τὸ πρατήριο ἔγγραφον τῆς συμβίου ἐκείνου Μιχαὴλ τοῦ Φωκᾶ)· σελ. 130, LXII (τοῦ ἔτους 1283: Τὸ πρατήριο στρατιώτου Γεωργίου τοῦ Πετρίτζη χάριν τοῦ διαφέροντος ὑποστατικοῦ τῇ γυναικαδέλφῃ αὐτοῦ Εἰρήνῃ): Τὰ πωλούμενα εἶναι ἀμπελοπεριβόλιον καὶ ἐπιλέγεται ὅτι: καὶ γὰρ τὸ χερσαμπελοπεριβόλιον τῆς αὐταδέλφης ἡμῶν, κυρᾶς Εἰρήνης τῆς Γορδατίνης, ἤγουν τὸ μεριδικὸν αὐτῆς τὸ ἐντὸς τοῦ περιόρου, ἤγουν χερσάμπελον πινάκων δύο, δρυὲς τρεῖς, καρύα μία, συκῇ μία καὶ εἰς τὰς ἐντὸς τούτου δύο συκαμίνους μερίδα τρίτην πιπράσκομεν τὸ μεριδικὸν αὐτῆς· σελ. 135, LXVII (τοῦ ἔτους 1281: Τὸ πρατήριο ἔγγραφον τῆς γυναικὸς Μιχαὴλ.... χάριν τῶν εἰς τοῦ Ἐνκόπου ἐλαϊκῶν δένδρων, ἐνωμένων ὄντων καὶ τῶν ἀμφοτέρων εἰς ἓν περιβόλιον). Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι ὅτι ἐλαιόδενδρον ἢ ἐλαιόδενδρα μὲ τὸ ξηλίον τους, ὡς μνημονεύουν τὰ ἀνέκδοτα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τοῦ νοταρίου Ἀθηνῶν Π. Πούλου (π.χ. εἰς τὸ φύλλον 109 καὶ ἀριθ. 208, στίχ. 14-16, τοῦ ἔτους 1833· φύλλον 89, ἀριθ. 175, στίχ. 29-30, τοῦ ἔτους 1827· φύλλον 57, ἀριθ. 10, στίχ. 5-13, τοῦ ἔτους 1825· φύλλον 27, ἀριθ. 27, στίχ. 4-7, τοῦ ἔτους 1824.

Τοῦ τμήματος τῶν ἐκποιήσεων: φύλλον 354, ἀριθ. 110, στίχ. 3-4, τοῦ ἔτους 1824· φύλλον 357, ἀριθ. 113, στίχ. 3 ἐπ., τοῦ ἔτους 1825 κτλ.) ἀνευρίσκονται καὶ εἰς τὸ βυζαντινὸν δίκαιον, ὅπως π.χ. εἰς τὸ ἔγγραφον σελ. 115, LIII (τοῦ ἔτους 1274: Τὸ πρατήριο τῶν παίδων τοῦ Κοσκινᾶ): καὶ γὰρ τὰ ἐλαϊκὰ δένδρα.... μετὰ καὶ τῆς σκιαζούσης γῆς· σελ. 136, LXVIII (τοῦ ἔτους 1279: Τὸ πρατήριο τοῦ Χριστοφόρου.... χάριν τῶν ἐλαϊκῶν δένδρων αὐτῶν κτλ.): ἐξ αὐτῶν πιπράσκω πρὸς τὴν μονὴν δένδρα ἐπὶ μετὰ καὶ τῆς ὑποσκιαζούσης αὐτῶν γῆς. Ἀντίστοιχος εἶναι ἡ olīva cum platea τῶν ἐγγράφων τῆς Ἰταλίας, περὶ ἧς καὶ τῶν νομικῶν αὐτῆς συνεπειῶν βλέπε GIARDINA, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 77. Ἐν συνεχείᾳ τῶν ἄνωτέρω νομίζω, ὅτι αἱ ὑπὸ τοῦ I. ΒΙΣΒΙΖΗ μνημονευόμεναι διατάξεις τοῦ Ὀθωμανικοῦ Δικαίου ἐνίσχυσαν τὴν ἐπιβίωσιν καὶ τὴν κράτυνσιν τοῦ θεσμοῦ ἐπὶ τῆς περιόδου τῆς Τουρκοκρατίας.

Ἡ ἔννοια τοῦ ὑποσχόμενος πάντοτε ὁ κὺρ γεωργάκης τὸ φιλήσυχον καὶ ἀνενόχλητον τοῦ σινοῦ μπάον μὲ τὰ καλὰ του, τῶν στίχων 15 καὶ 16 τῆς δευτέρας σελίδος τοῦ ἐγγράφου, εἶναι ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἀποδίδομεν εἰς τὸν ὅρον μὲ τὰ καλὰ του. ἄνωτέρω εἰς τὴν σελίδα 87 καὶ ἐπ.

- 1 Διὰ τοῦ παρόντος συμφωνητικοῦ τε καὶ ἐμμαρτύρου γράμματος δῆλον γίνεται, ὅτι συμπαρασταθέν-
- 2 τες ἔμπροσθεν ἡμῶν τῶν κάτωθεν ὑπογραφομένων ὁ τε σιὸρ Γιαννάκης πάος
- 3 καὶ ὁ κὺρ Γεώργης τοῦ γέρ(ο) νικολοῦ ὡμολόγησαν, ὅτι συνεφώνησαν ἀναμεταξύ τους, νὰ
- 4 δώσῃ ὁ κὺρ Γεώργης πρὸς τὸν σιὸρ πάον τὸ πρᾶγμα τοῦ κείμενον κατὰ τὸ συκ-
- 5 κίδι μὲ ὅλα τὰ ἐλαιόδενδρα καθὼς εὐρίσκεται, ἐνγάζοντας τέσσαρα ὅπου εἶναι
- 6 μέσα ξένα, ἓνα τῆς κιτρανοῦς, ἓνα τοῦ σιὸρ ἀποστολάκη πάου, ἓνα τῆς πρωτεκδικί-
- 7 ρας ἀπὸ τὸ σταυρί, καὶ ἄλλο τοῦ ... ζῆ. καὶ ὁ σιὸρ πάος νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν γρό-
- 8 σια χίλια, ὑποσχόμενος νὰ τὸν ἔχῃ καὶ μέσα εἰς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἕως οὗ ζῇ καὶ
- 9 εἶναι μὲ τὰ καλὰ του, δηλαδὴ νὰ εἶναι ἱκανὸς εἰς δούλευσιν καὶ περιποίησιν τοῦ πραγ-
- 10 ματος, ὥς νοικοκύρην, καὶ νὰ τρώγῃ αὐτὸς τὴν ἰντράδα ὅλην τῆς γῆς,
- 11 καὶ νὰ μοιράζουν τὴν χειμάδα κατὰ τὴν τοπικὴν συνήθειαν τῆς κολλιᾶς τῶν ἐ-
- 12 λαιώνων, καὶ ὅταν τὸν καλέσῃ ὁ κύριος, νὰ τὸν ἐνταφιάζῃ ὁ σιὸρ πάος
- 13 μὲ ἰδιά του ἔξοδα κατὰ τὴν τάξιν τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν. προσωμο-
- 14 λόγησε δὲ καὶ ὁ ρηθεὶς Γεώργης ὅτι ἔλαβε παρὰ τοῦ σιὸρ πάου τὰ διαληφθέν-
- 15 τα χίλια γρό(σια) ἀνελλιπῇ καὶ σῶα καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον παραδίδει εἰς
- 16 τὴν εὐγενεῖαν του τὸ διαληφθὲν πρᾶγμα καὶ κτῆμα ἐδικόν του, ὑποσχό-
- 17 μενος προσέτι ὁ ρηθεὶς Γεώργης νὰ διαφεντεύῃ τὸ ἀνενόχλητον καὶ εἰρηνικόν
- 18 τοῦ σιὸρ πάου περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς καὶ κληρονόμους του, τόσον

